

Blok 8

**Jací ptáci žijí
v zemědělské krajině?**

BLOK 8

Jací ptáci žijí v zemědělské krajině?

Rozvoj zemědělství začal v Evropě 5000 let před naším letopočtem v době tzv. neolitické revoluce. Schopnost kontrolovaně obdělávat půdu a chovat zvířata představuje v lidské historii velmi úspěšný krok kupředu. Možnost skladování potravin vyústila v přechod z nomádského života na usedlý. Později tak mohla vzniknout města. Zemědělské oblasti představují působivý příklad antropogenního formování krajiny.

Zemědělské oblasti charakterizují jedinečné fyziografické rysy: velký otevřený prostor, rovný nebo mírně zvlněný terén, sezónní změny v porostu, nízké a řídké rozmístěné budovy, malé osídlení lidskou populací. Zemědělskou půdu, která zabírá v České republice cca 54% plochy naší země, můžeme podle ekonomického využití rozdělit na tři hlavní typy:

- orná půda – využívaná pro pěstování různých typů plodin,
- louky a pastviny – oblasti trvale pokryté travním porostem, využívané k chovu zvířat,
- plantáže, vinice, chmelnice, sady apod. – oblasti pokryté určitým typem rostlin po několik let (např. stromy, ovocné keře).

Pěstované rostliny a chovaná zvířata zavedl do zemědělství člověk, který je také kontroluje a obhospodařuje. Zemědělská péče zahrnuje značné úsilí zaměřené na zkvalitnění pěstování (zúrodňování půdy, hnojení a pěstování plodin podporujících růst).

Početnost ptáků v zemědělské krajině

Početnost ptáků v zemědělské krajině ovlivňuje mnoho faktorů. Patří mezi ně členitost krajiny, převažující plochy monokulturních plodin, fragmentace půdy. Důležitou roli hraje také přítomnost (dříve běžných) polních mezí, stromů mezi poli a rybníků. Tyto prvky mají z biologického hlediska velmi pozitivní vliv na kvalitu krajiny. V zemědělské krajině s tradičním pěstováním více druhů plodin na menších polích a přítomností výše zmíněných prvků narůstá početnost nejen ptáků ale i dalších zvířat.

Snadno se o tom sami přesvědčíme, pokud na jaře zemědělskou krajinu s menšími poli oddělenými remízky navštívíme. Pro srovnání stojí za to zajít na pole, kde se na obrovské ploše pěstuje pouze jeden druh plodiny. Jistě při návštěvě prvního typu krajiny uvidíme nebo uslyšíme více druhů ptáků než na monokulturním poli. Ptáci totiž vyhledávají rozmanitou krajinu. Pestrost terénu ptáky velmi láká. Kromě toho variabilní plodiny zajišťují mnohem bohatší potravní základnu. Taková krajina nabízí dostatečné množství úkrytů před predátory a také před rozličnou lidskou zemědělskou činností. Ptáci hnízdící v zemědělské krajině se jí velmi dobře přizpůsobili. Vejce čejky chocholaté nebo chřástala polního mají kónický tvar, který zabraňuje kutálení. Povrch pokrývají specifické skvrnky, které zajišťují úspěšné maskování. Krycí zbarvení vajec a také mládřat umožňuje vyhnout se objevení predátorem. Bohužel před zemědělskými aktivitami, například před nízkým sečením, se chránit nedovedou.

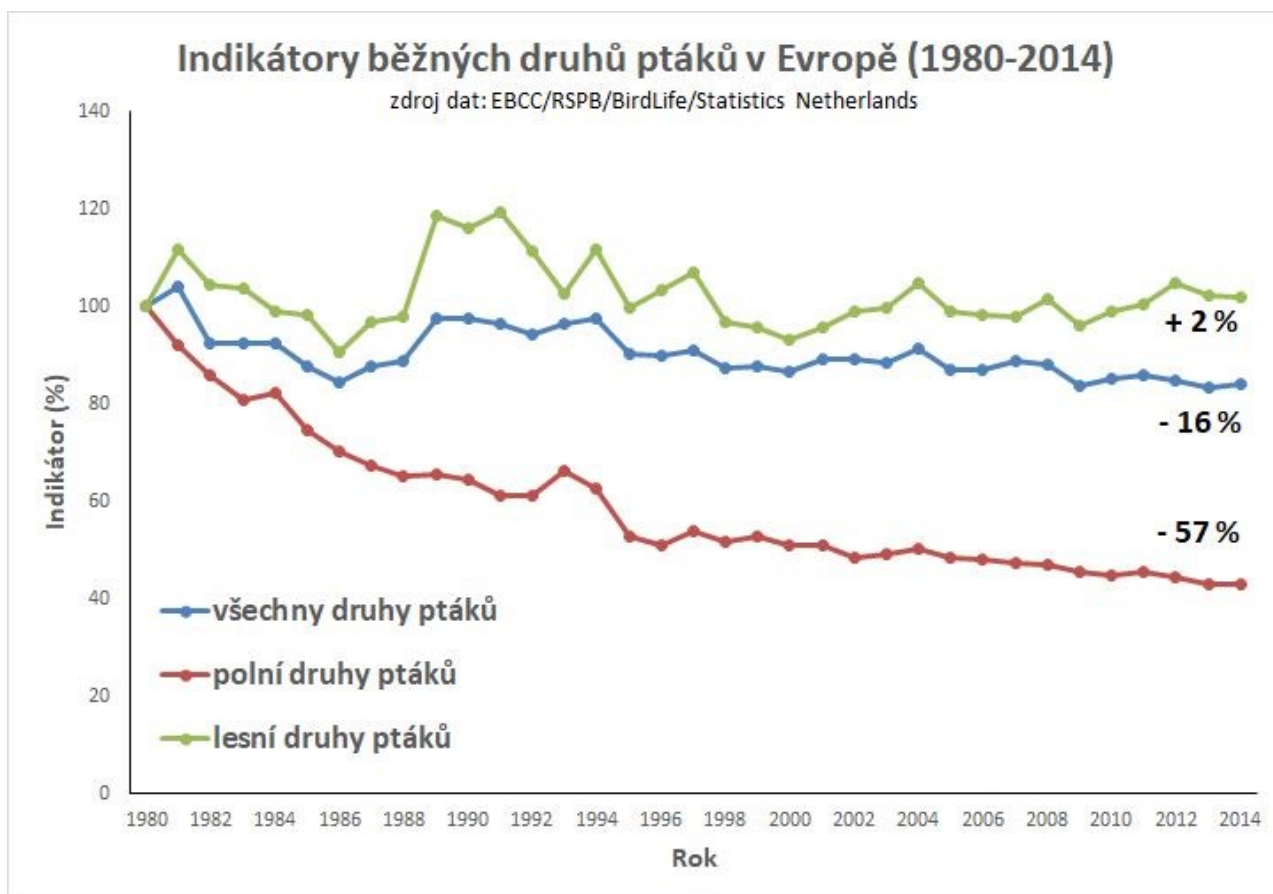
Zásadní vliv na početnost ptáků v zemědělské krajině má kvalita půdy. Ovlivňuje totiž počet bezobratlých, které v ní žijí. Bezobratlí živočichové tvoří významnou část ptačího jídelníčku. V případě některých druhů ptáků dovedeme určit, čím se živí. Během výletů lze narazit na záhadné shluky nepravidelného tvaru, které na první pohled obsahují chlupy, peří, části kostí a zuby. Obvykle se nachází pod většími stromy, v blízkosti velkých hnízd, či na opuštěných půdách nebo v kostelních zvonících. Takovým shlukům říkáme vývržky a vytvářejí je ptáci lovcí jiná zvířata (a to nejen savce ale také hmyz). Jedná se o zbytky nestrávené potravy, které ptáci nejčastěji vyvrhují tam, kde odpočívají. Nejsnáze poznáme vývržky sov, čápů, racků, volavek, krkavců a tuhýků. “Autora” lze odhadnout podle tvaru, velikosti a barvy vývržku. Podle složení zjistíme, čím se majitel vývržku živí. Rozbor nám pomáhá v případě, že nelze přímo zjistit, co pták loví. Například u nočních ptáků – sov, může být rozbor vývržku velmi nápomocný.

Obr. 1. Vývržky sovy pálené Autor: Cezary Korkosz.

Ptáci zemědělské krajiny patří v současné době mezi nejohroženější skupinu ptáků v celé Evropské unii. Velké množství druhů vázaných na zemědělství zaznamenalo prokazatelný pokles početnosti. Tato situace znepokojila ornitology a ekology z mnoha evropských zemí. Došlo k zahájení dlouhodobého monitoringu s cílem určit rozsah problému a identifikovat jeho příčinu. Výsledky jsou znepokojující nejen v Evropě, ale i u nás.

Obr. 2: skřivan polní
Autor: Juan Varela.

A důvody? Česká zemědělská krajina se za posledních 60 let významně změnila. V důsledku kolektivizace vzrostla velikost polí více než desetinásobně; jejich průměrná velikost v současnosti dosahuje až 14 ha. Zhruba čtvrtina zemědělského půdního fondu byla odvodněna, rozoralo se až 800 000 km mezí, 120 000 km polních cest, 30 000 km liniové zeleně a 35 000 ha remízků. Cílem těchto změn bylo rozšíření území vhodného pro zemědělskou činnost, zejména orné půdy. Bohužel v mnoha případech se jednalo o zásahy neuvážené, kvůli kterým dnes čelíme mnoha environmentálním problémům. Jedním z nich je i výrazný propad biodiverzity zemědělské krajiny.

V dnešní době se klade na zachování a udržení biodiverzity v obcích stále větší důraz. Společnost si uvědomuje, že zemědělství nepřináší pouze produkci potravin ale také hezkou kulturní krajinu, často představující výsledek staleté tradice. Ideální nástroj k podpoře přírodě blízkého zemědělství představují národní a mezinárodní programy a nástroje jako například: zákonná ochrana, program Natura 2000, agroenvironmentální opatření, programy na ochranu konkrétních druhů (čáp bílý, čejka chocholatá, sýček obecný, chřástal polní), dotace z EU na podporu omezení zemědělských aktivit tam, kde žijí ohrožené ptáčí druhy (chřástal polní, čejka, břehouš černoocasý, bekasina větší, bekasina otavní, chřástal vodní).

Obr. 3: čejka chocholatá
Autor: Juan Varela.

Obr. 4: chřástal polní
Autor: Juan Varela.

Bude bezpochyby velmi obtížné snížit tlak na zemědělskou krajinu. Doufejme, že nárůst environmentálního uvědomění podporovaný institucionálními rozhodnutími umožní uchování zemědělské krajiny pro život ptáků. Měli bychom si pamatovat, že jejich přítomnost nepůsobí pouze mile na pohled, ale že hrají nezastupitelnou roli ve správném fungování těchto ekosystémů (např. moták pochop a káně lesní redukuje počty hlodavců konzumujících zrní), které jsou v důsledku úbytku druhové rozmanitosti snadno zranitelné. Krajina přátelská k ptákům zahrnuje místa, kde mohou bezpečně žít, vychovávat mláďata, nalézt úkryt a také potravu. Taková místa bychom se měli snažit v přírodě zachovat.

Toto dílo podléhá mezinárodní licenci [CC-BY-4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Sada materiálů Přírodě na dosah vznikla v rámci projektu „Skrze přírodu k lepšímu životu“. Projekt byl veden Polskou společností na ochranu ptáků (OTOP), ve spolupráci s dalšími vybranými partnery BirdLife International, mezinárodní organizací na ochranu ptáků. Jsou to: Česká společnost ornitologická (ČSO), Španělská ornitologická společnost (SEO), Slovenská ornitologická společnost (SOS), Makedonská ekologická společnost (MES) a BirdWatch Ireland (BWI). Důležitým partnerem projektu byla Univerzita v Gdaňsku, odpovědná za vznik a metodickou stránku materiálů.

Česká společnost ornitologická (ČSO) zkoumá a chrání ptáky, jejich prostředí a přírodu jako celek a svou činností k tomu motivuje i širokou veřejnost. ČSO prosazuje ochranu přírody založenou na vědeckých poznatcích a pomáhá rozvoji ornitologie i ochrany ptáků bez ohledu na politické hranice. ČSO je českým partnerem mezinárodního sdružení na ochranu ptáků BirdLife International.

BirdWatch Ireland

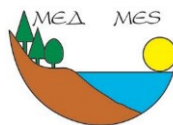
ČSO

SEO BirdLife

BirdLife International Partner

MEΔ MES

SOS/BirdLife

UNIWERSYTET GDAŃSKI

Erasmus+

Tento projekt byl realizován za finanční podpory Evropské unie. Za obsah publikací (sdělení) odpovídá výlučně autor. Publikace (sdělení) nereprezentují názory Evropské komise a Evropská komise neodpovídá za použití informací, jež jsou jejich obsahem. PUBLIKACE JE NEPRODEJNÁ.